

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Gradskog muzeja Bjelovar

Glavni i odgovorni urednik: Goran Jakovljević

Tehnički urednik: Željko Vukčević

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar), Miroslav Klemm (Varaždin), Smiljka Marčec (Čakovec), Rastko Pražić (Kutina) i Antun Stišćak (Koprivnica)

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Gradski muzej Bjelovar

Za nakladnika: Božidar Gerić

Tisak: COLORPRINT Bjelovar

Broj 13 - ožujak 1990.

God. XIII.

Naklada: 900 komada

Naslovna stranica: Keltski novac iz Ribnjačke kraj Bjelovara, 1. st. pr.n.e.

A-990/97

zama MORT. NATURALIS (89) i DEBILITAS (36). Sa dijagnozom PHRENSIS umrlo je 14 osoba (od toga 13 djece do 10 godina), a sa EMACERATIO 33 djece mlađe od 10 godina. Odraslih je te godine najviše umrlo sa dijagnozom PHTISIS (10 odraslih i 6 djece do 10 godina), FEBRIS NERVOSA (8 odraslih) i INFLAMATIO PULMONUM (11 osoba, od toga 3 djece).

U 1843. g. pokazuje se daljnji laki pad ukupno umrlih (224) kao i umrlih sa dijagnozom MORT. NATURALIS (85), ali je sa dijagnozom EX DEBILITATE umrlo više osoba nego 1838. g. (53). Sa dijagnozom EMACERATIO umrlo je 20 osoba (od toga 18 djece do 10 godina), sa PHTISIS 18 odraslih, a ostale su dijgoze zastupljene jednoznačnim brojevima.

God. 1848. bilo je najmanje ukupno umrlih, ali je ta godina najbogatija dijagnostičkim terminima (23). Ukupno umrlih je bilo 161, dok je djece do 10 godina umrlo 110 (68%). Bila je to nesretna godina za djecu – samo ih je 1838. g. procentualno umrlo više (73%). Prirodnom smrću također je umrlo najmanje osoba (nepotpunih 33%), kao i sa dijagnozom DEBILITAS (samo 5,5%). Još su dvoznačaste dijagnoze FEBRIS (35 umrlih, sve djeca do 10 godina) i PHRENSIS (18 umrlih, sve djeca do 10 godina osim jednog između 10 i 20 godina)

dok su ostale zastupljene jednoznačnim brojevima.

Upozoravamo na činjenicu da je u ove 4 spomenute godine umrlo samo 11 osoba starijih od 70 godina, što pokazuje da je bilo malo osoba koje su doživljavale visoku starost.

Na kraju spomenimo da ovom prilikom nismo ulazili u razmatranje dijagnoza sa lingvističkovišćkog (iskvarena latinština i ispisivanje nerazumljivih dijagnoza) i medicinskog stajališta (dosta navedenih dijagnoza nipošto ne može biti smrtonosna), već nam je bio cilj da iznesemo podatke koji će možda zainteresirati stručnjake za puno detaljnije istraživanje ovog zanimljivog segmenta naše povijesti.

Bilješke:

1 - za pomoć u tumačenju dijagnoza srdačno zahvaljujem Dr Spiri Klobučiću i Dr Dragutinu Kranželiću iz bjelovarskog Medicinskog centra "Dr Emilija Holik"

2 - dvadesetpetogodišnjakinja

3 - dotični je bio vodeničar

4 - dva odrasla, a ostalo djeca do 10 godina

5 - četrdesetpetogodišnjak

6 - dvadesetosmogodišnjakinja

7 - dvadesetpetogodišnjakinja

8 - jedan tridesetogodišnjak, ostalo djeca

9 - devetnaestogodišnjakinja

10 - žene od 21 i 38 godina

Mladen NADU, Muzej Prigorja Sesvete

Zelingrad - srednjovjekovni burg (povijesni prikaz)

Dvije najbrojnije skupine srednjovjekovnih spomenika kulture u Hrvatskoj čine crkvene građevine i fortifikaciona arhitektura - plemićki gradovi (burgovi i kaštela). Na području Hrvatske registrirano je postojanje oko 700 burgova i kaštela.¹ Po načinu gradnje i namjeni burg i kaštel se razlikuju:² "BURG je osamljeno utvrđeno prebivalište na strateški istaknutom i redovito teže pristupačnom položaju

posjeda, namjenjeno obrani i boravku... KAŠTEL (CASTELLUM) je utvrđenje karakterističnog pravokutnog tlocrta s ugaonim kulama namijenjen smještaju vojnih posada i obrani".

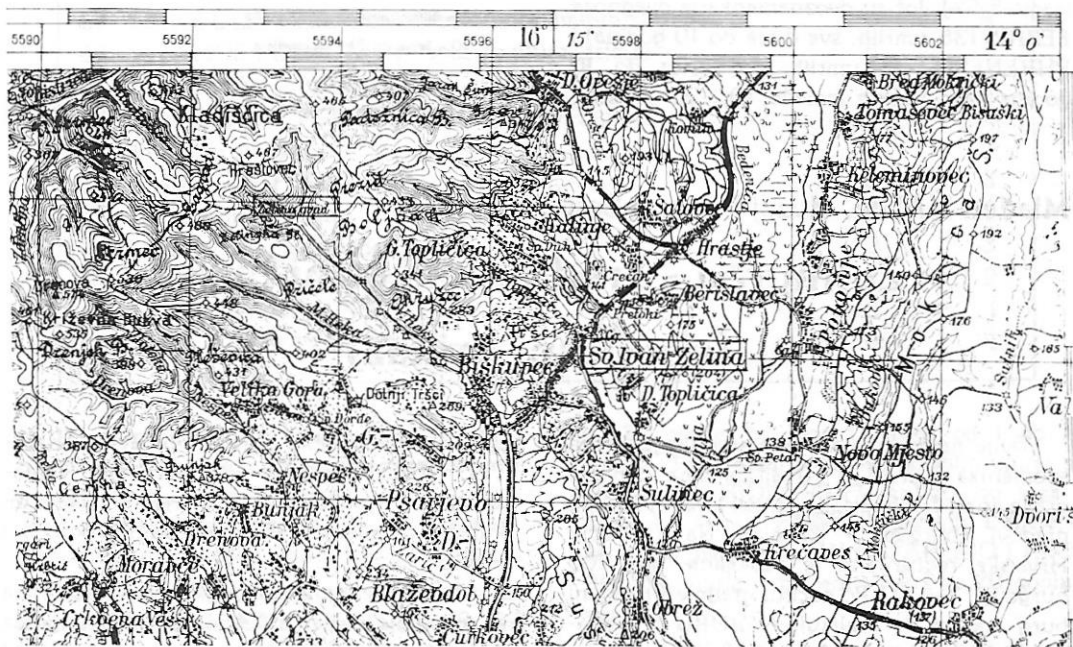
Ostaci srednjovjekovnog burga (u izvorima se spominje najčešće CASTRUM)³ Zelingrada nalaze se oko pet kilometara sjeverozapadno od današnjeg naselja Zeline. Idući uz potok

Velika Reka kroz selo Biškupec dolazi se do podnožja Zelinske glave na čijim nižim obroncima se smjestio Zelingrad, na nadmorskoj visini od 327 metara. Sa svih strana, osim istočne nizinske, okružen je višim vrhovima od kojih se ističu Boljšak (433 m), Hrastovec (467 m), Kladišćica i Zagrad (488 m). Iako usred gustog šumskog predjela i okružen višim vrhovima nalazi se na mjestu koje kontrolira prirodnu prometnicu korištenu za prolaz iz Prigorja u Hrvatsko Zagorje. Sam castrum nalazi se na vapnenačkoj stijeni koja se strmo spušta prema podnožju gdje ističe Velika Reka, donedavno vrlo bogata vodom.

U srednjovjekovnoj Hrvatskoj započela je intenzivna gradnja utvrđenih burgova (castruma) poslije provale Tatara 1242. u Hrvatsku. Bela IV, bojeći se ponovne provale Tatara sada mijenja već zastarjeli patrimonijalni sistem i dozvoljava svakome svome velikašu, koji to može učiniti, da si podigne utvrđeni burg. Tako se sada u Hrvatskoj uspostavlja TVRĐAVNI SISTEM ("SISTEMMA CASTRORUM"); dio tog sistema nalazio se i u Zagrebačkoj županiji. Na obroncima Zagrebačke gore, Samoborskog i Žumberačkog gorja

krajem 13. stoljeća podignuto je 11 utvrđenih castruma.⁴ Prvenstveni zadatak castruma na Žumberačko-samoborskom gorju je da štite granicu prema "Teutoniji",⁵ dok je zadatak castruma na Zagrebačkoj gori⁶ zaštita dvaju vrlo važnih trgovačko-vojnih puteva: "VIA REGIS" ili "MAGNA VIA" i "VIA EXERCITUALE".⁷ Prema tome, Zelingrad isto tako pripada dijelu toga tvrdavnog sistema izgrađenog duž istočne strane Medvednice: SUSEDGRAD-MEDVEDGRAD⁸-BLAGUŠA-MORAVČE-GLAVNICA-ZELINGRAD. Danas stoje još ruševine Medvedgrada, Susedgrada i Zelingrada, dok lokacije ostalih tri ne možemo još danas utvrditi.⁹

Castrum Zelingrad se u srednjem vijeku nalazio na teritoriju MORAVEČKE županije ("COMITATUS de MAROUCHA"), a ime Zelina prvi puta se spominje u ispravi iz 1175., "ZELINA PRAEDIUM CAPITULI ZAGRABIENSIS",¹⁰ a zatim u ispravi iz 1200. "ZELINA VILLA".¹¹ U ispravi iz 1222. spominje se "FINES TERRE ZELINA, UBI SUNT DUE METE DE TERRA PROPE SANCTUM JOHANNEM".¹²

Sl. 1 - Geografski smještaj Zelingrada

Klaić smatra da je to prostor između današnjeg sela Psarjevo i Sv. Ivan Zeline, a da tu još nema sagrađenog utvrđenog castruma (burga). Ne želimo se upuštati u određivanje granica Moravečke županije (kasnijeg distrikta) jer to nije tema ovog rada, ali mislimo da na temelju ove isprave možemo locirati mjesto gdje će se kasnije podignuti burg koji će po imenu mjesta Zeline u kasnijim izvorima nositi ime "CASTRUM ZELNA" ili "CASTRUM ZELINA".¹³ Tek sada možemo postaviti pitanje: kada je sagrađen Zelingrad? U ispravi iz 1295. godine¹⁴ spominje se "PAULO CHURKAM COMITE CASTELLANO de ZELNA EXISTENTE". Obratimo pažnju na ova dva naslova: "comite i castellano". Titula "castellano" nam pokazuje da na ovom prostoru "terra Zeline" sada postoji utvrđeni kaštel, koji ima svoga kastelana, koji je ujedno i "comes" (knez) - možda moravečki. Naveli smo da je Bela IV nakon provale Tatara u Hrvatsku podsticao gradnju burgova, a i sam ih gradio, pa stoga smatramo da je točna Klaićeva tvrdnja da je Zelingrad izgrađen između 1242. i 1295. godine. Sada možemo postaviti pitanje vlasništva Zelingrada. Klaić piše:¹⁵ *Bit će da je tada bio u kraljevskoj vlasti* (on smatra da je podignut odmah nakon 1242. - op. M. Nadu), *jer mu je kastelanom bio "comes" ili župan (knez)*. Međutim, Bela IV je nakon 1242. kalničku utvrdio i županat "...prepustili moravečkom županu Abrahamu i njegovom bratu Nikoli." ¹⁶ Upravo spomenuti Abraham jedan je od glavnih kraljevih savjetnika u ovom dijelu Slavonije i zato njemu treba pripisati ideju da se u komitatu MORAVČE organizira poseban sistem obrane, tako se moravečko-glavnički komitat ili distrikt (prema kasnijem nazivu) izdvaja iz zagrebačke županije i dobiva posebnog župana. Župan Abraham je "imao svog ZEMALJSKOG ŽUPANA, koji se, bez sumnje, birao između samih slobodnjaka..., kojih je po jednom dokumentu iz 1270. (CD, V, 556) samo u Glavnici bilo oko tridesetak".¹⁷

Prema svemu ovome mislimo da je baš onaj "comes Paulo Churkam" takav župan, a Zelingrad centar (upravni) moravečke županije kojega su podigli sami moravečko-glavnički plemići (Klaić tvrdi da je bio vlasništvo kralja).

Zelingrad je sve do 1320. središte moravečke županije, a onda prelazi u vlasništvo magistra Nikole, sina Petra od Ludbrega koji je ujedno i vlasnik susjednog burga Bistrice (kod današnje M. Bistrice) na zapadnoj strani Medvednice.¹⁸ Stoga mislimo da neće biti točna tvrdnja Klaića, da je Nikola Ludbreški naslijedio ove gradove od svog strica, bana Dionizija (banuje od 1274-1275) koji je umro bez muškog nasljednika, već ih je dobio od kralja.¹⁹ Nikola Ludbreški umro je bez muškog nasljednika 1358. godine i svi njegovi posjedi tada prelaze u vlasništvo krune (kralja).^{19a} Zelingrad je najvjerojatnije bio u vlasništvu kralja od 1358. do 1434. godine. U jednom izvoru iz 1398. godine²⁰ vidimo da neki FABIAN BYCHKELE iz Zeline obećava: *"novi naseljenici na pustom posjedu CHETERTEKHEL* (istočno od naselja Zeline - op. M. Nadu) *bit će oslobođeni svih davanja idućih dvadeset godina*". Navodimo ovo zbog toga jer od 1434. Zelingrad je u vlasništvu porodice BYCHKELE ili BYCZKELE porijeklom iz Mađarske,²¹ koja je u nastavku imala dodatak "DE ZELNAWAR" (od grada Zeline). Možda je Fabian Bychkele i bio vlasnik Zelingrada, ali zato nemamo dokaza u povijesnim izvorima, a kao prvi vlasnik Zelingrada iz ove porodice u povijesnim izvorima se spominje 1434. godine STEPHANUS BYCKHELE de ZELNAWAR,²² a on se još javlja u povijesnim izvorima 1436,²³ i 1438. godine.²⁴

Pet godina kasnije, STEPHANUS, JOHANES i LADISLAUS (ova dva su mu braća ili sinovi? - op. M. Nadu) BICKHELE de ZELNAWAR sudjeluju u radu Sabora sazvanog od bana Matka Talovca u Križevcima na kojem je glavna tema bila *"da dokrajči otimačine, razbojstva i međusobno nasilje"*.²⁵ Do godine 1481. vlasnici Zelingrada iz ove porodice su:²⁶

1449 - "LADISLAUS BYCKHELE de ZELNAWAR"²⁷

1458 - "STEPHANUS BYCZKELE de ZELIN"²⁸

1465 - "STEPHANUS BICCHELE de ZELINYAWAR"²⁹

1472 - "STEPHANUS BYKCHELE de ZELNAWAR".³⁰

Zadnji vlasnik Zelingrada iz ove porodice je "LADISLAUS BYCZKELEW de ZEL-NAWAR" koji je na Saboru i općem kraljevskom sudu održanom u Zagrebu od 30. siječnja do 2. veljače 1481. godine osuđen kao kradljivac, krivotvoritelj isprava i pečata te su mu zbog toga oduzeti svi posjedi i imovina.³¹

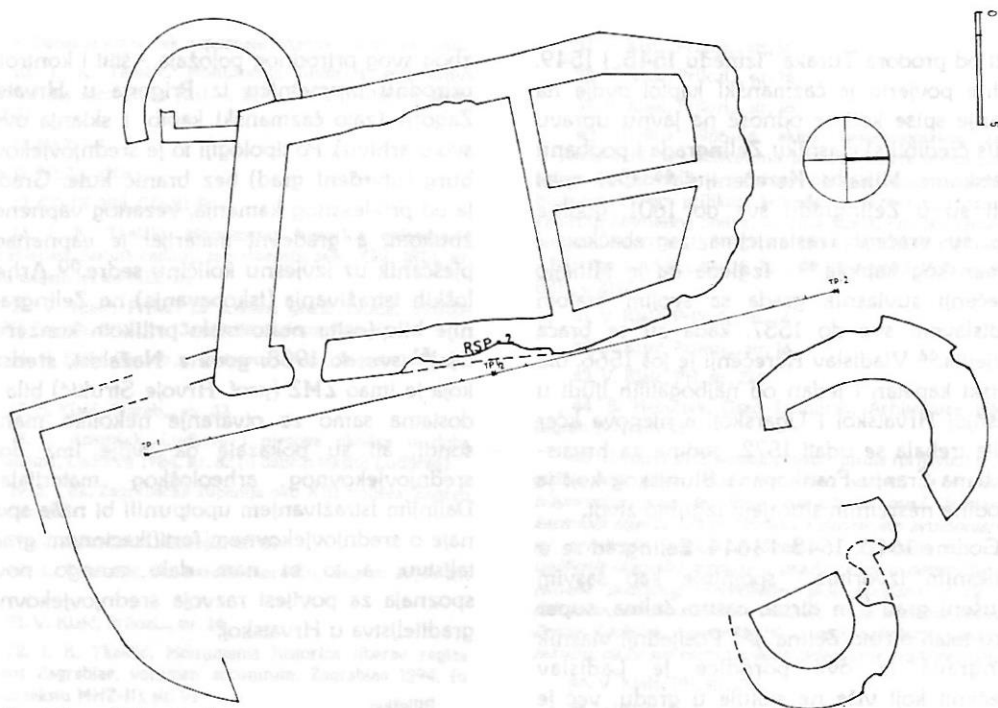
Od 1481. do 1526. opet ne znamo tko je vlasnik Zelingrada - kralj ili neki velikaš. Od godine 1526. nalazimo ga u vlasništvu tada još erdeljskog vojvode Ivana Zapolje³² pa bi sada mogli zaključiti da ga je on dobio za svoje zasluge od kralja i da je Zelingrad do te godine bio u vlasništvu kralja. Te iste godine, 10. studenog, Ivan Zapolja je proglašen ugarskim kraljem, a 6. siječnja 1527. kraljem Hrvatske i Slavonije. Kako je 1. siječnja 1527. godine od strane hrvatskog Sabora izabran za kralja Hrvatske i Slavonije Ferdinand Habsburški, započeo je u Hrvatskoj i Slavoniji građanski rat u kojemu obadva kralja nastoje privući na svoju stranu što veći broj pristalica, otimaju jedan drugome posjede i burgove, i dijele ih svojim pristalicama. Oni su lako davali darovnice za posjede i burgove, ali su velikaši (na obje strane) koji su dobijali takve darovnice morali vlastitim snagama (vojskom) ostvarivati svoja prava (ako su bili toliko moćni). Tako je Ferdinand Habsburški u dva maha, darovnicama od 1. kolovoza i 5. prosinca 1527. godine darovao Zelingrad svojim pristalicama Petru i Ivanu Mihaljeviću koji nikada nisu postali vlasnici Zelingrada.³² Između 1527. i 1536. godine za Zelingrad se bore "ferdinandovac" Ivan Kaštelanović od Svetog Duha ("CASTEL-LANFY de ZENTHLELEK")³³ i "zapoljevac" zagrebački biskup Šimun Erdedi. U 1528. godini priznavana je vlast kralja Ferdinanda, tj. njegovih banova Ivana Karlovića i Franje Bačana u cijeloj Slavoniji pa ga je Ivan Kaštelanović, koji je bio vlasnik burga Bisag nedaleko Zelingrada, želio zauzeti iako još nema za njega Ferdinandovu darovnicu. Istovremeno na Zelingrad polaže pravo i biskup Erdedi i piše iz Čazme vrlo oštro pismo Ivanu Kaštelanoviću (10. siječanj 1529): *"neka se okani dirati u grad Zelinu, jer je povjeren njegovoj zaštiti"*.³⁴ Biskupa Šimuna Erdedija je te iste godine Zapolja imenovao banom,³⁵ pa je on uspio 1531. godine od njega dobiti darov-

rovnicu kojom se grad Zelina daruje biskupovom nećaku Petru Palffyju. Uskoro biskup Šimun Erdedi mijenja političku stranu u ovom ratu, prelazi na stranu Ferdinanda i za to dobiva kao nagradu, zajedno sa svojim rođacima, Susedgrad, Stubicu i Zelin.³⁶ Na to odmah reagira Ivan Kaštelanović, jer se boji da bi sada Ferdinand mogao potvrditi darovnicu biskupovom nećaku za Zelingrad i zato šalje svog službenika u Zagreb, koji je pred zagrebačkim kaptolom u ime svoga gospodara i njegovih sinova *"uložio prosvjed ako bi kralj Ferdinand darovao kome rečeni grad Zelingrad, jednako je prosvjedovao da bi Petar Palffy rečeni grad prodao ili založio, a Emerik Bradač od Ladomerca ma na koji način preuzeo ga i kupio"*.³⁷

Biskupu Erdediju je ipak uspjelo da sve darovnice koje je dobio za Zelingrad potvrdi i Ferdinand; ovaj je tako darovnicom izdatom u Beču 1. lipnja 1535. biskupovom bratu Ivanu Tompi i nećaku Petru Palffyju potvrdio vlasništvo Zelingrada.³⁸ Međutim, Ivan Kaštelanović ne odustaje u borbi za Zelingrad i sada on uspijeva, ne znamo na koji način, da prevrtljivi i lukavi Ferdinand opozove javno sve dotadašnje darovnice za Zelingrad i dodijeli (daruje) ga njemu darovnicom od 4. siječnja 1536. izdatom u Beču.³⁹ U vrijeme tih sukoba Zapolje i Ferdinanda Zelingrad je bio ojačan novim zidom i kulama 1535.⁴⁰ Zbog čega je bio ojačan teško je utvrditi: da li je oštećen u sukobima "ferdinandovaca" i "zapoljevaca", pa je morao biti popravljen i usput nadograđen ili je to urađeno zbog sve većeg i opasnijeg prodora Turaka u naše krajeve.

Porodica Kaštelanović je vlasnik Zelingrada do 1534. kada Zelingrad opet mijenja vlasnika. U povijesnim izvorima od te se godine kao vlasnik Zelingrada spominje porodica KEREČENJI (KERECHENY de KANYAFEL-WDE).⁴¹ Prvi vlasnik Zelingrada iz ove porodice je VLADISLAV KEREČENJI.⁴² On sudjeluje sa svojom braćom u bici protiv Turaka kod Rakovca 19. kolovoza 1557. godine kada je hrvatska vojska pod vodstvom kapetana Ivana Lenkovića pobijedila Turke.⁴³

Da je Zelingrad bio zaista dobro utvrđen i na teško pristupačnom položaju potvrđuje nam jedna odluka čazmanskog kaptola. Zbog opas-

Sl. 2 - Tlocrt Zelingrada

Sl. 3 - Ostaci Zelingrada

nosti od prodora Turaka "između 1545. i 1549. godine povjerio je čazmanski kaptol ovdje na čuvanje spise koji se odnose na javnu upravu (locus credibilis) vlasniku Zelingrada i podbanu hrvatskome Mihajlu Kerečeniju".⁴⁴ Ovi spisi ostali su u Zelingradu sve do 1601. godine kada su vraćeni izaslanicima zagrebačkog i čazmanskog kaptola.⁴⁵ Izgleda da je Mihajlo Kerečenji suvlasnik grada sa svojim bratom Vladislavom sve do 1557. kada su se braća podijelila.⁴⁶ Vladislav Kerečenji je još 1566. bio sigetski kapetan i jedan od najbogatijih ljudi u tadašnjoj Hrvatskoj i Ugarskoj, a njegova kćer Judita trebala se udati 1572. godine za hrvatskog bana Franju Frankopana Slunjskog koji je te godine nesretnim slučajem izgubio život.

Godine 1640, 1642. i 1644. Zelingrad se u povijesnim izvorima spominje kao sasvim razrušeni grad ("in diruto castro Zelina, super castro totali diruto Zelina").⁴⁷ Posljednji vlasnik Zelingrada iz ove porodice je Ladislav Kerečenji koji više ne stoluje u gradu, već je stanovnik naselja Zeline i pošto nema muških nasljednika "prima za posinke Tomu Mikulića i druge neke plemiće i ostavlja im u vlasništvo razvaljeni grad i neke posjede u zagrebačkoj i križevačkoj županiji".⁴⁸ Sam castrum Zelingrad je, navodno, poslije 1655. godine prešao u vlasništvo "plemića DOMJANIĆA od Donje Zeline", koji su se godine 1595. doselili kao bjegunci iz Hercegovine u naše krajeve, a zatim grad prelazi na plemićku obitelj FODORCI koja je svoj posjed imala u Trncima na nekadašnjem biskupskom dobru, na Nikolu Ladislava od Novog mjesta, Lentulaj pl. Benedikta od Biškopca, koji je također držao dio biskupovog posjeda, te na dobro Topličicu, tada vlasništvo obitelji Domina, prije vlasništvo plemića Keglića; u gruntovnim napisnicama godine 1859. sve te obitelji su vlasnici grada Zeline, dok nije postao vlasnikom samo Josip Domin, a čiji su nasljednici grad Zelinu godine 1939. prodali Bukal Iyany i Nikoli Hranjec te Josipu i Poldrugáč Petru iz Lužana čije je danas vlasništvo i kojega posjeduju kao šumsku površinu".⁴⁹

Zelingrad egzistira skoro 400 godina i imao je vrlo važnu stratešku ulogu - prvo za Bele IV kao dio njegovog "SISTEMMA CASTRORUM", a zatim u doba provale Turaka

zbog svog prirodnog položaja - štiti i kontrolira prirodnu prometnicu iz Prigorja u Hrvatsko Zagorje (zato čazmanski kaptol i sklanja ovdje svoju arhivu). Po tipologiji to je srednjovjekovni burg (utvrđeni grad) bez branič kule. Građen je od priklesanog kamenja, vezanog vapnenom žbukom, a građevni materijal je vapnenac i pješčanik uz izvjesnu količinu sedre.⁵⁰ Arheoloških istraživanja (iskopavanja) na Zelingradu nije bilo (osim nešto malo prilikom konzervacije)⁵¹ sve do 1988. godine. Nažalost, sredstva koja je imao ZMZ (prof. Hrvoje Strukić) bila su dostatna samo za otvaranje nekoliko manjih sondi, ali su pokazale da ovdje ima dosta srednjovjekovnog arheološkog materijala.⁵² Daljnjim istraživanjem upotpunili bi naše spoznaje o srednjovjekovnom fortifikacionom graditeljstvu, a to bi nam dalo mnogo novih spoznaja za povijest razvoja srednjovjekovnog graditeljstva u Hrvatskoj.

Bilješke:

1. Arhitektura, br. 109/110, god. 1971, str. 3
2. Arhitektura, br. 109/110, god. 1971, str. 3
3. N. Klaić, Medvedgrad i njegovi gospodari, Zagreb 1987, str. 38, 39. (slaže se s terminom ali dalje kaže: "već se polukraj stoljeća stari ARPADOVSKI KASTRUM - KULA, koji je došao u privatno vlasništvo, naziva PALACOM...") S takvim zaključkom mi se ne slažemo, ali o tome na drugom mjestu.
4. G. Heller, Comitatus Zagrabienensis, München 1980, tom 11/1 i 11/2 (vidi po abecednom redu: Blaguša, Bregana, Glavnica, Lipovec, Medvedgrad, Moravče, Okić, Podgorje, Susedgrad, Samobor, Zelingrad)
5. N. Klaić, Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Zagreb 1976, str. 262, a castrum su podignuti:
 - BREGANA - 1251. (CD-IV-442)
 - LIPOVEC - 1283. (CD-VI-449)
 - OKIC - 1242. (CD-IV-164)
 - SAMOBOR - 1242. (CD-IV-164)
 - PODGORJE - ? (druga polovica 13. stoljeća)
6. To su castrum: BLAGUSA - 1290. (CD-VI-143)
 - GLAVNICA - 1259. (CD-V-151)
 - MORAVCE - 1260. (CD-V-185)
 - MEDVEDGRAD - 1242. ? (CD-V-28,52)
 - SUSEDGRAD - 1299. (CD-VII-352)
 - ZELINGRAD - (između 1242-1295.)
7. R. Gajer, Posjedi zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. stoljeća, Radovi 11 (Institut za hrvatsku povijest), Zagreb 1978, str. 12
8. N. Klaić, Medvedgrad..., str. 39. N. Klaić smatra da je Medvedgrad po terminologiji castrum ali "taj termin, sam po sebi, ne određuje, kako bi neki autori htjeli, i NJEGOVO OBLIK! Palaču i kapelu mogao je imati i imao je samo hercegov dvor! NIKAKVA UTVRDA" (podvukao M. Nadu)

9. Danas je još uvijek nepoznata lokacija ova tri castruma.
10. I. K. Tkalčić, Monumenta historica episcopatus zagabiensis saec. XII i XIII, I, 1873, str. 3 (u daljem tekstu MEZ-I)
11. MEZ-I-9
12. MEZ-I-220
13. CD-IX-358, CD-XI-94
14. I. K. Tkalčić, Monumenta historica episcopatus zagabiensis, Statuta capituli zagabiensis, saec. XIV, 1874, str. 90 (u daljem tekstu MEZ-II)
15. V. Klaić, Prilozi za povijest grada Zeline, VHAD-NS-XI, Zagreb, 1910, str. 13 (u daljem tekstu: Prilozi)
16. N. Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb 1982, str. 27
17. N. Klaić, Zagreb..., str. 43
18. J. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, Ludbreg 1984, str. 82 (u daljem tekstu: Ludbreg)
19. J. Čuk, Zagrebačka županija oko XIII stoljeća, Zagreb 1942, str. 59
- 19a. J. Adamček, Ludbreg..., str. 83
20. L. Dobronić, Po starom Moravču, Zagreb 1979, str. 124
21. V. Klaić, Prilozi..., str. 14
22. I. K. Tkalčić, Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, volumen secundum, Zagrabiae 1894, (u daljem tekstu MHZ-II), str. 91
23. MHZ-II-122, 130
24. MHZ-II-147
25. V. Klaić, Povijest Hrvata, tom V, Zagreb 1981, (u daljem tekstu: V. Klaić, PH), str. 195
26. V. Klaić, Prilozi..., str. 14
27. MHZ-II-203
28. V. Klaić, Prilozi..., str. 14
29. MHZ-II-299
30. V. Klaić, Prilozi..., str. 14
31. V. Klaić, PH, str. 155
32. V. Klaić, Prilozi..., str. 15
33. V. Klaić, Prilozi..., str. 15
34. V. Klaić, PH, str. 111
35. V. Klaić, PH, str. 116
36. V. Klaić, PH, str. 140

37. V. Klaić, Prilozi..., str. 16
38. V. Klaić, Prilozi..., str. 16
39. V. Klaić, Prilozi..., str. 16
40. Godine 1955-56. ekipa Restauratorskog zavoda Hrvatske vršila je raščišćavanje prilaza i puteva prema gradu i počela s istraživanjima u južnoj polukuli i oko zida u smjeru istok-zapad. Tom prilikom je nađen u južnoj kuli natpis na kamenu, četvrtastog oblika, veličine 40x30 cm. Na kamenu je upisano: HOC OPUS FECIT/ FIERI EGREGIUS/ GEORGIUS KERHEN/ KASTELANUS ZELINI/ IN ANNO 1535 (Elaborat RZH, u ZMZ)
41. V. Klaić, Prilozi..., str. 16
42. V. Klaić, Prilozi..., str. 16
43. V. Klaić, PH, str. 276
44. Š. Habunek, Grad Zelingrad, Arhitektura 109/110, Zagreb 1971, str. 38
45. U zbirci ZMZ postoji prijepis pisma (prijevod) iz 1601. godine koji glasi: *"Kako su staleži saznali, da je pokojna blagorodna gospoda Sofija Kerechery pred čazmanskim kaptolom izjavila Franji Orehoci i današnjem protonotaru, da su privilegije cijelog kraljevstva i županije za vrijeme uništenja (kaptola) predane u gradu Zelini u povjerljive ruke Mihajla pokojnog Kerechery, tada podbana, i da tamo sačuvane postoje, staleži su odlučili, da se današnji posjednici Zeline Ladislav Kerechery i ..., pod najstrožom zakletvom zakunu, da će sve vjerno predati delegatima dvaju kaptola..."*
46. V. Klaić, PH, str. 276
47. V. Klaić, Prilozi..., str. 16
48. V. Klaić, Prilozi..., str. 16
49. F. Čehulić, Stari grad Zelin (rukopis u ZMZ)
50. Š. Habunek, Grad Zelingrad, str. 38
51. S. Novak, Izvještaj o radovima na Zelingradu 1977, (RZH), u ZMZ
52. H. Strukić, Arheološka istraživanja na Zelingradu 1988-91, rukopis u ZMZ

Literatura i izvori:

1. ČEHULIĆ FRANJO, Stari grad Zelina (rukopis u ZMZ)
2. T. Smičiklas (E. Laszowski i M. Kostrenčić), CODEX DIPLOMATICUS REGINI CROATIAE, DALMATIAE ET SLAVONIAE, II-XV, 1904-76. (u daljem tekstu: CD)